

Metodologie (SP7MP_MTO2/01)

Výzkumný projekt, varianta B

Vypracovala: Veronika Juřenová (397 122)

obor: Speciální andragogika

30. 5. 2012

Má závěrečná práce bude pojednávat o možnosti zapojení seniorů do dobrovolné činnosti v městě Kroměříži a blízkém okolí. Na toto téma bylo již zpracováno několik výzkumů.

Výzkumy, které jsem ale doposud vyhledala, se zabývají převážně otázkami, zda by senioři měli o dobrovolnictví zájem. Výzkumy ale již neupřesňují, co si vlastně senioři pod pojmem dobrovolnictví představují, popřípadě proč ho odmítají. Jaké mají vlastně senioři představy o svém volném čase? Nakolik jsou tyto představy odlišné od očekávání lidí mladšího dospělého věku?

Cílem výzkumu bude zjistit, jaké představy mají senioři o trávení volného času a popřípadě, nakolik se tyto představy liší od názoru lidí v mladším dospělém věku. Dalším a neméně důležitým cílem je zjistit, o jaké činnosti dobrovolnictví by měli senioři zájem (např. přednášky pro děti, péče o životní prostředí, spolupráce s některou další organizací, literární a tvůrčí činnost...). Senioři by stejně jako jiné věkové skupiny měli mít možnost vybrat si z nabídky volnočasových aktivit tu, která jim vyhovuje. Bohužel je tato nabídka (oproti dětskému a mladšímu dospělému věku) chudá.

Hlavní body mého výzkumného projektu

- 1) Jak senioři tráví svůj volný čas?
- 2) Jaké jsou představy seniorů o svém volném čase?
- 4) Jaké nabídky a možnosti poskytuje město Kroměříž pro trávení volného času seniorům? (Vhodné porovnat s možnostmi jiných měst.)

Kvalitativní nebo kvantitativní průzkum?

Pro získání údajů od lidí v seniorském věku bych chtěla použít metodu kvalitativního sběru údajů. Tato metoda lépe vyhovuje mým požadavkům na doplnění již proběhlých kvantitativních výzkumů. Navíc umožňuje „pečlivější“ zpracování daného tématu.

Respondenty oslovím na vybraných domovech pro seniory a v organizacích, nabízejících seniorům dobrovolnou činnost.

Metodu doplním i kvantitativně sběrem údajů od lidí v mladším dospělém věku. Zde se zaměřím na jejich představy o stáří. Tento průzkum proběhne mezi studenty vysokých škol. Kvantitativní sběr zde volím proto, že se jedná pouze o doplňující průzkum, který neklade tak velké nároky na kvalitu odpovědí.

Kvantitativní výzkum 1 („Jak to vidí senioři v našem městě?“)

V roce 2009 byla mezi seniory v Kroměříži uskutečněna anketa s názvem „Jak to vidí senioři v našem městě?“. Anketu uspořádal klub UNESCO Kroměříž. Výsledky byly prezentovány na celostátní konferenci „Senioři jako dobrovolníci – dobrovolníci seniorům“.

V anketě se objevují otázky na základní údaje o respondentovi (věk, pohlaví, dosažené vzdělání), otázky na spokojenost s doposud nabízenými službami, dotazy na zájem o zapojení se do dobrovolné činnosti (aktivně i pasivně) a dvě z otázek zjišťuje zájem seniorů o bezplatnou pomoc dobrovolníků. Ankety se zúčastnilo 891 respondentů starších 60ti let.

Údaje jsou zjišťovány pomocí uzavřených otázek s nabídkou možností, přičemž je zde několikrát nabídnuta i možnost jiné... a ponecháno místo na dopsání volné odpovědi respondenta. V otázce zjišťující jaké služby senioři doposud využívají je i možnost oznámkovat je stupnicí 1-5. Jednička je nejlepší a pětka nejhorší (jako ve škole). Tento systém známkování se mi zamlouvá, neboť jsou na něj lidé zvyklí ze školy a opačné bodování (1 nejméně bodů = nejhorší, 5 nejvíce bodů = nejlepší) by mohlo respondenty zmást.

Uvedu jen několik zajímavých výsledků, ke kterým anketa dospěla.

Seniorům nejvíce nepříjemnější život zdravotní problémy (50%). Tento výsledek se dal předpokládat a anketa ho potvrdila. Jako další faktor byla vybrána možnost obavy ze ztráty soběstačnosti (39%).

Další z otázek zjišťovala, jak by senioři postupovali v případě, že by se o sebe nemohli sami postarat. Zde se senioři nejčastěji spoléhají na pomoc rodiny (48%). 9% mužů a 9% žen by dle možnosti využilo pomoci dobrovolníků (84 respondentů). Autoři ankety zde uvádí zajímavý podnět pro další výzkum a to, zda by byla rodina ochotná se o svého příbuzného postarat.

Na otázku, zda by senioři měli zájem zapojit se jako dobrovolníci odpověděli respondenti následovně. Zájem o zapojení se vyjádřilo 23% (204 respondentů). 60% nemá zájem a 17% neodpovědělo. Anketa potvrdila, že zájem klesá s věkem respondentů.

Jedna z otázek zjišťovala motivaci seniorů pracovat jako dobrovolník. 23% uvedlo jako hlavní motivaci to, že jednou mohou sami potřebovat pomoc. U 14% respondentů to vyplývá z jejich povahy, 13% se snaží být užitečnými a u 7% je to smysluplné využití volného času. (UNESCO Kroměříž 2009)

Toto jsou tedy ukázka nejzajímavějších zjištění proběhlé ankety. Letos (v roce 2012) jsem mailem kontaktovala koordinátoru projektu MUDr. Evu Novákovou, zda některá organizace na tyto výsledky a zjištění v souvislosti se zájmem seniorů o dobrovolnou činnost navázala. Koordinátora mi odpověděla, že konkrétní odezvu nemá a doporučila mně kontaktovat dobrovolnické centrum SPEKTRUM.

Kvantitativní výzkum 2 (Informovanost seniorů o dobrovolnictví v obci Černá hora na Blanensku)

Tento průzkum byl uskutečněn v rámci diplomové práce. Zúčastnilo se jej 233 respondentů. M. Kameníková v dotazníku používá uzavřené otázky. V nabídce otázek se objevuje i možnost jiné... s ponechaným místem na dopsání odpovědi respondenta. Otázky č.5 a 15 jsou filtrační Otázka č.5 filtruje respondenty kteří mají zájem o dění v obci a nemají zájem o dění v obci, otázka č.16 pak filtruje respondenty na ty, kteří by měli zájem zapojit se jako dobrovolník a na ty, kteří nemají zájem. Ostatní (bez zájmu o dobrovolnictví) odkazuje na otázku č. 20. Stejně jako v předešlém průzkumu jsou i zde demografické otázky.

Průzkum se od výše zmíněné ankety pořádané klubem UNESCO Kroměříž liší tím, že zjišťuje nejčastější zdroj informací seniorů. V nabídce mohl respondent vybírat s těchto odpovědí: z hlášení místního rozhlasu, z novin Černohorský zpravodaj, na informačních

nástěnkách v Černé Hoře, z regionálních novin Zrcadlo Blanenska a Boskovicka, z internetu, v klubu seniorů, od známých a přátel, od rodinných příslušníků, od sousedů, z informačních letáků v poštovní schránce, v čekárně u lékaře, při nakupování, rozhovorem s kolemjdoucími a nakupujícími. Z nabídky je patrné, že tvůrce dotazníků myslel i na neformální zdroje informací. Výsledky průzkumu odhalili celkem 57 potenciálních dobrovolníků, což je při počtu 233 respondentů věkové skupiny lidí starších 65 let poměrně vysoký počet. Jak ale sama autorka uvádí „Mnohé seniory teprve až otázky v dotazníku mohly vést k úvahám, kterými se dosud nezabývali. Informačních a odborných zdrojů z oblasti dobrovolnictví je dostatek, ale je třeba cíleně hledat. Senioři, pokud informace aktivně nevyhledávají, nemají dostatek informací o dobrovolnictví. Vyhledávání informací

na internetu je zatím u seniorů na nízké úrovni, časopisy zaměřené na seniory

(dle našeho průzkumu) nečtou.“ (Kameníková, 2011 s.86-87). Dále autorka uvádí, že na nízký zájem seniorů o dobrovolnictví může mít vliv i obtížnější vyhledávání informací.

(Kameníková, 2011)

Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkumy se povětšinou týkají dobrovolnictví pro seniory. Zatím se mi ale nepodařilo nalézt výzkum, který by kvalitativními metodami zjišťoval, co si senioři představují pod pojmem dobrovolnictví a o jakou činnost by měli zájem. Senioři jsou dospělí lidé a jsou velmi heterogenní skupinou. Jejich zkušenosti jsou rozdílné a stejně tak rozdílné mohou být představy o dobrovolnictví. Doposud jsem ale nenalezla výzkum, zabývající se otázkami o jakou činnost mají senioři zájem? Jak si představují trávení svého času? Chtěli by pracovat s dětmi, nebo se podílet na péči o okolní životní prostředí? atd. Na tyto otázky by mohly poskytnout odpověď kvalitativní výzkumy.

Mladí lidé mají možnost výběru různých zájmových skupin a rozdílného zaměření dobrovolné činnosti. Zájem seniorů o dobrovolnou činnost je nižší. Stejně tak nízká je i nabídka možnosti zapojení se jako dobrovolník. O to více by tato nabídka měla být kvalitní a přímo zaměřena na přání seniorů.

Návrh metody sběru dat, představa o počtu a kontaktování výzkumných jednotek. Jak budete sbírat data? Z čeho budete ve výzkumu vycházet? Jak kontaktujete a vyberete zkoumané jednotky?

V první fázi sběru dat zjistím, jaké organizace zaměřené na seniory na území Kroměříže již existují, zmapování jejich nabídek a zájmu klientů o tyto činnosti. Zájem a motivace klientů bude zjištěna pomocí metody rozhovoru. Informace od seniorů, kteří tato zařízení nenavštěvují, budou moci být zjištěna pomocí krátké ankety, popřípadě doplněna rozhovory.

Klienty kontaktuji přímo v organizacích. Informace od ostatních seniorů zjistím pomocí ankety, které umístím po domluvě do čekáren obvodních lékařů. Vyplněné anketní listky budou moci senioři odevzdat do připraveného boxu (krabice s průřezem pro vhození lístku a zabezpečeného lepicí páskou).

Doplňkem může být anketa, která by se uskutečnila mezi mladými dospělými lidmi ve věku 20-35 let. Tato anketa by probíhala na Vysokých školách, bylo by možné ji i rozeslat pomocí mailů. Zjišťovala by pohled a postoje mladých lidí na volný čas u seniorů a otázka, jakou (a zda vůbec) mají oni představu o své budoucnosti.

Úryvek z připravovaného nástroje sběru dat - scénář rozhovoru, plán pozorování atd.

Rozhovor s klientem některé s organizací pro seniory.

V rozhovoru se zaměřím na tyto otázky:

- 1) Co klienta motivuje k návštěvě této organizace?
- 2) Zda se v mládí rád účastnil nějakých akcí a jakých? (Zde odlišit povinné pracovní „brigády“ od svépomocně naplánované činnosti, výletu...)
- 3) Jak je zvyklý trávit svůj čas?
- 4) Jaké má zájmy, koníčky?
- 5) Jak jeho zájem oceňuje rodina, okolí...
- 6) Kde se poprvé klient dověděl o této organizaci?
- 7) Zná i některé další organizace?
- 8) Proč si vybral právě tuto?
- 9) Co mu v nabídce organizací chybí? Co by navrhl zlepšit? Jak by podle něj vypadala organizace, která by mu byla tzv. „na míru“?

Anketa pro seniory

- 1) U jaké činnosti nejraději odpočíváte? (Sledování televize, pletení, četba knihy...)
- 2) Máte nějakou činnost, kterou opravdu umíte a jste s výsledky této činnosti (tím, jak to umíte) spokojeni? (Pěstování růží, včelařství, pletení, vyšívání, sbírání mincí...)
- 3) Kdyby jste měli možnost dovědět se něco nového, naučit se něco, co by to mělo být? (Oblast zdraví, ekologie, naučit se nové vzory pletení....)
- 4) Znáte nějakou organizaci pro seniory na území Kroměříže?

Zamyšlení se nad možnými praktickými a etickými problémy při výzkumu. Jaké praktické a etické problémy budete ve výzkumu pravděpodobně řešit?

Největším problémem bude navázat spolupráci z danými organizacemi. V této oblasti spoléhám na to, že v Kroměříži před rokem proběhla na toto téma konference, a organizátoři těchto klubů a sdružení budou o daném tématu informováni. Dalším problémem bude navázání kontaktu s klienty těchto zařízení. U klientů těchto zařízení předpokládám, že budou společensky založení a komunikativní. Dále obvodní lékaři nemusí souhlasit s umístěním ankety do své ordinace. Na vysvětlení účelu nebudu mít dostatek času, neboť budu „zdržovat“ provoz ordinace.

Záznam z prvního realizovaného rozhovoru/pozorování/analýzy dokumentu atd. spolu s terénními poznámkami.

Rozhovor jsem uskutečnila s paní, u které jsem v podnájmu. S paní jsem se na rozhovoru předem domluvila a seznámila jsem ji ze svým tématem (trávení volného času). Paní s rozhovorem souhlasila.

Rozhovor probíhal ve večerních hodinách v bytě, v kuchyni. Nahrávání je ovlivněno vedle hrající televizí. Na druhou stranu dokreslovala domácí atmosféru. Nahrávaná část rozhovoru je dlouhá 29 minut. Po vypnutí diktafonu jsme si s paní ještě asi 30 minut povídali o zájmu seniorů zapojit se do dobrovolné činnosti. Paní se vyjádřila, že mezi lidmi, které zná, by se jistě našlo několik jedinců, kteří by byli ochotni se zapojit do zajímavého projektu. Po

rozhovoru jsem definitivně upustila od návrhu „péče o svěřené hřiště“, který obsahoval i drobný úklid v okolí svěřeného hřiště. „Bylo by to nevyhovující, kdyby staří uklízeli po mladých.“ (cit. respondentku) Naopak by podle ní senioři uvítali činnost duševního rázu, při které by své zkušenosti a poznatky mohli předat mladším generacím (besedy na škole na předem připravené téma...)

Úryvek

(Prvních 5 min. rozhovoru)

V. J.: Já bych se chtěla zeptat, jak jste zvyklá trávit svůj volný čas?

R. : Aktivně. Aktivně. Málokdy prostě tak nějak odpočívám, prostě mám tak nějak chuť něco dělat, buď na zahradě, nebo v domácnosti. Ale mám chalupu a zahradu, prostě mám pořád co dělat. Chodím do... Mám pokračovat?

V. J. : No určitě!

R.: Chodím už do dalšího vzdělávání, univerzity třetího věku, už mám (nelze rozumět) a teď jsem skončila zemědělkou, teď jsem měla zrovna minulej týden promoci, bylo to perfektní, jako je to spíš taková společenská událost, není to už pro mě nějaký extra vzdělávání, ale je tam řada informací, který jsem už použila, třeba i jako i na zahradě, a pak dneska jsem se vrátila ze zájezdu, to bylo vlastně rozloučení, kde jsme se ještě setkali. To byla zima, ale i tak to bylo stejně perfektní a myslím si že je to i takový dobrý. Já nevím, mě už je teda i dost let, jo, ale nějak si to nechci připouštět a proto chci pořád něco (nelze rozumět). Má ještě i takovou činnost. Já jsem vlastně bývalá textilačka a když jsem skončila, šla do důchodu, to už je vlastně dvanáct let, tak jsem prostě něchtěla doma koukat z okna, tak jsem si rozjela takovej prodej výrobků z vlny..

V. J.: Tady v Brně?

R.: V Brně. Deset let jsem to měla tady v obchodním domě Tesco a teď jsem teda skončila už.

V. J.: To jste měla někde tam, jak je Vaňkovka?

R.: Ne, ne, ne. Tady na domku, tady na starým Tescu a teď jsem to prostě tam skončila, už jako tohle a mám to jako e-shop. Takže v tom tak nějak pokračuju, takovým jiným způsobem

a jsem docela překvapená, že se zákazníci ozvali a že mají o výrobky zájem. A docela mě to těší.

V.J. : A třeba na té škole, co jste tam měla za předměty?

R.: Jako teďka?

V. J.: Protože já jsem o tom hodně slyšela...

R.: Ta univerzita 3. věku probíhá, bych řekla, na všech vysokých školách.

V. J.: No to jsem také slyšela.

R.: Já jsem teda začala na Masarykové a ono jsou to normálně přednášky, je to jednou týdně, é, je nás tak zhruba stovka, jako jo.

V. J.: A jsou tam lidé pouze vašeho věku, nebo tam jste třeba jako i z běžnými studentama?

R.: Ne, ne, to je už jako univerzita 3. Věku, to jsou už jako důchodci á aspoň co jako jsou informovaná, ta přihlášky, mělo by tam být prostě s maturitou anebo i s vysokoškolským vzděláním. Jo, ale to už nemá nic společného s Masarykovou univerzitou a nebo se zemědělkou nic společného. Já jsem původně textilačka a vlastně, jak jsem říkala, jsem na té Masarykové, a tam byly prostě ty, taky byly (nelze rozumět) a vždycky tam byl prostě přednášky zaměřeny teda buď jako na zdraví, pak jako i na takový to společenský dění, na kulturu.

V. J.: Takže nebylo to zaměřené přímo jen na ten Váš předmět?

R.: Ne, jako to je stejný i na té zemědělce, to znamená že tam byly i přednášky týkající se já nevím.. jak bych to řekla...ale třeba i vinné révy, zahrady, jo, a pak zase zdraví jako, pěstování zeleniny. Prostě takový, takový zajímavý. Tak i ekonomka, i přístrojové zařízení, tak jak se prostě é... používají jako (nelze rozumět).

Námět k modifikaci výzkumného návrhu na základě předchozího bodu. Jak byste na základě prvních zkušeností z terénu upravili plán výzkumu?

I přes náročnost mnou vybrané metody jsem rozhodnuta pokračovat v přípravách ke kvalitativnímu rozhovoru. Dotazník pro osoby mladšího dospělého věku nebudu uskutečňovat

vůbec. Stejně tak jsem rozhodnuta opustit od sběru informací pomocí ankety. Jedná se o další metody a pohled mladší dospělé populace na seniory by si zasluhoval samostatný výzkum. Po konzultaci s mým vedoucím závěrečné práce a po provedení prvotního rozhovoru jsem rozšířila své pole zkoumaných jednotek a to od pouhého dobrovolnictví k celkovému zapojení seniorů do společenského života města Kroměříž. Dobrovolnictví zde bude moci být zmíněno, nebude mě ale svazovat zaměření pouze na tuto činnost. Navíc, jak mě i rozhovor s mou první zkušební respondentkou přesvědčil, dobrovolná činnost je u seniorů omezena na základě etických a fyzických schopností.

Seznam relevantní literatury

- [1] HAŠKOVCOVÁ. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 9788087109199.
- [2] GURKOVÁ. Hodnocení kvality života: pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum. Praha: Grada Publishing a.s., 2011. ISBN 9788024736259.
- [3] DIENSTBIER, Zdeněk. Průvodce stárnutím, aneb, Jak ho oddálit. Praha: Radix, 2009. ISBN 978-80-87573-01-3.
- [4] MÜHLPACHR. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 9788021050297
- [5] KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada Publishing a.s., 2008. ISBN 9788024721699.
- [6] PIDRMAN, Vladimír a Eduard KOLIBÁŠ. Změny jednání seniorů. Galén, 2005. ISBN 9788072623631.
- [7] BEISGEN a BEVERLY. Senior centers : opportunities for successful aging / Beverly A. Beisgen, Marilyn Crouch Kraitchman. New York: Springer Publishing Company, 2003. ISBN 082611704X.
- [8] BARTOŇOVÁ, Miroslava a Marie VÍTKOVÁ. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami V.: Education of pupils with special education needs V. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5708-8.
- [9] KALVACH, Zdeněk. Geriatrie a gerontologie. Praha: Grada Publishing a.s., 2004. ISBN 9788024705484.
- [10] POKORNÁ, Andrea. Komunikace se seniory. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. ISBN 9788024732718.

Máte velmi zajímavé téma, ale jak jste sama již uvedla v závěru, bylo to na počátku příliš „rozmáchlé“ a bylo by vhodné se zaměřit úžeji – také vzhledem k volbě kvalitativního přístupu. To téma dobrovolnictví je opravdu zajímavé – myslím, že by bylo přínosné dělat

rozhovory například se skupinkou seniorů, kteří jsou aktivní v té oblasti a s těmi, kteří ne, a porovnat je, tzn. klást si otázku, jací jsou lidé, kteří dělají dobrovolnictví v seniorském věku? Co je k tomu přivedlo? Jak se liší od ostatních seniorů? Jaký význam má toto dobrovolnictví? Jak je definují? Atd. Důraz na to, prožít stáří „aktivně“ (který se ukazuje i ve vašem jednom rozhovoru), má mnohem širší ekonomické a společenské souvislosti (v době krize penzijních systémů stojí každá společnost o aktivní, a nejlépe pracující důchodce, což zase naráží na limity zaměstnanosti atd.), doporučuji ke studiu disertační práce dvou autorek, Jaroslavy Hasmanové Marhánkové a Marcely Petrové Kafkové (ta má přímo i kapitolu o dobrovolnictví seniorů), obojí najdete v ISu. Druhá jmenovaná využívá data European Values Study, která mohou sloužit právě také pro zjištění toho, jak tráví volný čas senioři ve srovnání s ostatními.